

ภาวะผู้นำดิจิทัลตามหลักปัญญา 3 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา DIGITAL LEADERSHIP BASED ON THE THREE WISDOM PRINCIPLES FOR EDUCATIONAL ADMINISTRATORS

¹นฤภัค สันป่าแก้ว Naruephak Sanpakaew

²พระครูสมุทรทอง ฐิตปัญโญ PhrakhrusamuThong Thitapanyo

^{1, 2}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author E-mail: naruephak.s20@hotmail.co.th

Article Received: March 09, 2025. Revised: March 28, 2025. Accepted: March 29, 2025.

บทคัดย่อ

บทความนี้จะนำเสนอภาวะผู้นำดิจิทัลตามหลักปัญญา 3 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา เป็นการบูรณาการภาวะผู้นำดิจิทัลกับหลักปัญญา 3 จะช่วยให้ผู้บริหารสามารถนำพาสถานศึกษาไปสู่ความสำเร็จในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบหลัก 2 ประการ คือ องค์ประกอบที่ 1 ภาวะผู้นำดิจิทัล เป็นความสามารถของผู้บริหารในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อพัฒนาองค์กรปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง และสร้างนวัตกรรม โดยมี 7 องค์ประกอบหลัก เช่น การมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล การบริหารข้อมูลสารสนเทศ และการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ดิจิทัล องค์ประกอบที่ 2 หลักปัญญา 3 เป็นแนวคิดที่ช่วยเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลให้มีความรอบรู้และสามารถประยุกต์ใช้ได้จริง ได้แก่ 1) สุตมยปัญญา (รู้ฟัง) การเรียนรู้จากการฟัง อ่าน และศึกษาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเทคโนโลยีและแนวโน้มดิจิทัล 2) จินตามยปัญญา (รู้คิด) การคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลดิจิทัล เพื่อพัฒนาแนวทางหรือกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับสถานศึกษา และ 3) ภาวนามยปัญญา (รู้ทำ) การนำเทคโนโลยีไปใช้จริง ผ่านการบริหารงาน การส่งเสริมการเรียนรู้ และการสร้างสรรค์นวัตกรรมในองค์กร

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำดิจิทัล, ปัญญา, ผู้บริหารสถานศึกษา

Abstract

This article presented the digital leadership based on the three wisdoms principles (Paññā) for educational administrators. It integrated digital leadership with the three wisdoms principles (Paññā), which would help administrators in leading educational institutions to success in the digital age effectively and sustainably. It was consisted of 2 main components: Component 1: Digital Leadership was the ability of administrators to use digital technology effectively to develop the organization, adapting to change, and creating innovation, which was consisted of 7 main components, such as having a digital vision, information management, and creating a digital learning culture. Component 2: The three wisdoms principles (Paññā) were concepts that helped to enhance digital leadership to be knowledgeable and able to apply them in practice, namely: 1) Sutamaya-paññā (knowing to listen), Learning from listening,

reading, and studying information about digital technology and trends. 2) Cintāmaya-paññā (knowing to think), analyzing and synthesizing digital information to develop approaches or strategies that were appropriate for the educational institution and 3) Bhāvanāmaya-paññā (knowing to do), practical application of technology through management, promotion of learning, and creation of innovation in the organization.

Keywords: Digital Leadership, Paññā, Educational Administrators

บทนำ

ในปัจจุบันการขับเคลื่อนการบริหารคุณภาพการศึกษา ได้มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาทักษะ การเรียนรู้ ดิจิทัลของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 แผนยุทธศาสตร์กระทรวงศึกษาธิการด้านยุทธศาสตร์ ส่งเสริมและพัฒนา ระบบเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษา มุ่งเพิ่มและขยายช่องทางการเรียนรู้ด้วย เทคโนโลยีดิจิทัลเข้าไปในการ เรียนการสอน เพื่อสร้างความคุ้นเคย และยกระดับความสามารถด้านการอ่านของนักเรียนสำหรับเป็นฐานใน การเรียนรู้วิชาอื่นๆ จัดหาและรวมไปถึงการบริหารจัดการของสถานศึกษาที่ต้องอาศัยผู้บริหารสถานศึกษาเป็น อย่างยิ่ง เพราะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามวิสัยทัศน์และพันธกิจ ผู้บริหาร สถานศึกษาจะต้องเป็นต้นแบบที่ดีในการปรับตัวให้เหมาะสมกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัล ผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลต้องก้าวทัน การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ทั้งนี้เพราะผู้บริหารเป็นกุญแจ สำคัญในการเปลี่ยนแปลงทั้งในทางปฏิบัติและสร้างวัฒนธรรมใหม่ในโรงเรียน เป็นผู้บริหารที่มุ่งเน้นการใช้ เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารจัดการเพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียนและบุคลากรให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง บรรลุเป้าหมายองค์การ กลายเป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำดิจิทัล (Sheninger, E., 2014) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ของกัญญารัตน์ สุขแสน (2563) ที่ศึกษาเรื่องรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลของผู้บริหารโรงเรียนใน เครือมูลนิธิ คณะเซนต์คาเบรียลแห่งประเทศไทย พบว่า องค์ประกอบด้านคุณลักษณะของผู้นำดิจิทัลที่ควรมี คือ การสร้างแรงบันดาลใจ การสร้างความมั่นใจ การจัดสรรเวลาในการเข้าถึง และการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ภาวะผู้นำของผู้บริหารมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จขององค์กร ไม่ว่าจะเป็นองค์กรธุรกิจ องค์กร ภาครัฐ หรือแม้แต่สถานศึกษาโดยจุดมุ่งหมายสำคัญของการจัดการศึกษาก็เพื่อมุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพทักษะ ชีวิตของผู้เรียน การบริหารสถานศึกษาอันเป็นภาระหน้าที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษา ในฐานะผู้นำในการ กำหนดนโยบายและวางแผนงานในการพัฒนาสถานศึกษาในทุกมิติ หากผู้บริหารได้นำเอาหลักพุทธธรรมคือ หลักปัญญา 3 (ที.ปา. (ไทย). 11/228/231) คำว่าปัญญา หมายถึง ความรู้ทั่ว ปริชาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจ ชัดเจน ความเข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ดำเนินการทำให้ผลล่งพ้นปัญหา โดยปัญญา 3 ประกอบด้วย 1) จินตามยปัญญา ปัญญาเกิด จากการคิดพิจารณา (ปัญญาจากโยนิโสมนสิการที่ตั้งขึ้นในตนเอง) 2) สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการสดับ เล่าเรียน (ปัญญาเกิดจากปรโตโฆสะ) 3) ภวานามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการปฏิบัติบำเพ็ญ (ญาณอันเกิดขึ้น แก่ผู้อาศัยจินตามยปัญญา หรือทั้งสุตมยปัญญาและจินตมยปัญญานั้นแหละ ชะมักเขม้นมนสิการในสภาวะธรรม ทั้งหลาย) (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559) สอดคล้องกับที่ กุสุมา ยี่ภู่ (2566) กล่าวว่า หลัก ปัญญา 3 อันเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมในการบูรณาการกับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อให้เกิดปัญญาเป็นทั้งความรู้รอบ รู้ทั่ว รู้ทั่วถึงเหตุถึงผล รู้สิ่งที่ควรทำควรเว้น ประกอบด้วย 1) สุตมย

ปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการรับข้อมูลข่าวสารและการศึกษาเล่าเรียน ปัญญาขั้นการพัฒนาเบื้องต้นด้วยการฟังเล่าเรียนศึกษาคบหาถ้อยคำมิตรสหายครูอาจารย์แล้วพัฒนาความรู้ของตนให้เกิดมีขึ้น 2) จินตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิด ปัญญาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาระบบความคิดของตนให้เป็นระบบคิดถูกวิธี และคิดอย่างสวหาเหตุผล ตลอดสายได้ดีเป็นต้น และ 3) ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฝึกหัดปฏิบัติ ปัญญาขั้นการพัฒนาตนขึ้นลงมือปฏิบัติการในภาคสนามแล้วจึงรู้โดยประจักษ์ด้วยตนเองอย่างปลอดโปร่งโล่งใจจนหมดความลังเลสงสัยอีกต่อไปเพื่อให้ผู้บริหารที่ทำหน้าที่บริหารสถานศึกษา โดยการใช้ศาสตร์และศิลป์ของผู้บริหารสถานศึกษาตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้

บทความนี้ ผู้นิพนธ์จะนำเสนอภาวะผู้นำดิจิทัลตามหลักปัญญา 3 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานบริหารสถานศึกษาช่วยให้เกิดคุณภาพการศึกษาและประสิทธิผลของสถานศึกษาสูงขึ้นต่อไป ซึ่งมีหัวข้อประกอบด้วยภาวะผู้นำดิจิทัล หลักปัญญา 3 ภาวะผู้นำดิจิทัลตามหลักปัญญา 3 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำดิจิทัล

กล่าวถึงภาวะผู้นำดิจิทัล หมายถึง การนำของผู้บริหารองค์กรในยุคดิจิทัลที่มีพฤติกรรมสามารถนำองค์กรโดยใช้เทคโนโลยีหรือนวัตกรรมดิจิทัลเพื่อเป็นกลไกสำคัญที่จะขับเคลื่อนผลลัพธ์ของสถานศึกษา ทำให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีระบบส่งผลให้งานเกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้นตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 5 การบริหารและการจัดการศึกษา มาตรา 39 ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง คุณลักษณะ ความรู้ทักษะความสามารถและพฤติกรรมการแสดงออกในการนำของผู้อำนวยการโรงเรียนที่มีอิทธิพลต่อครูและบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียน ในการบริหารทั่วไป บริหารบุคคลบริหารงานวิชาการและบริหารงบประมาณ โดยมีความเข้าใจ สามารถสร้างสรรค์ เข้าถึงและนำเทคโนโลยีนวัตกรรมดิจิทัลมาใช้ในการบริหารโรงเรียน ทั้ง 4 ด้าน (สุกัญญา แซ่ม้อย, 2561) ได้แก่

1. ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาด้านการบริหารทั่วไป หมายถึง คุณลักษณะความรู้ ทักษะ ความสามารถและพฤติกรรมการแสดงออกของผู้อำนวยการโรงเรียนในการกำหนดนโยบาย แนวทางการใช้เครื่องมือดิจิทัล การวิเคราะห์ข้อมูลสนเทศในองค์กรที่เป็นประโยชน์เพื่อการบริหารสาธารณะ การวิเคราะห์ข้อมูลขององค์กรเพื่อเปรียบเทียบกับหน่วยงานอื่น การแปลงข้อมูลของหน่วยงานไปสู่รูปแบบมาตรฐานเพื่อใช้ในการเชื่อมโยงของข้อมูลระหว่างหน่วยงานในการแลกเปลี่ยนข้อมูล (Standard Data Exchange) การใช้งานระบบปฏิบัติการ การจัดการข้อมูล การสำรองข้อมูล การใช้งานคลาวด์คอมพิวเตอร์ การใช้งานเว็บเบราว์เซอร์ การใช้ธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์การใช้ดิจิทัลเพื่อความมั่นคงปลอดภัยในการบริหารโรงเรียน การบริหารความเสี่ยงดิจิทัล (Digital Risk Management) ของนักเรียน การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการเปลี่ยนผ่านสู่โรงเรียนดิจิทัลการสนับสนุนการพัฒนาระบบนิเวศน์ (Ecosystem) เพื่อพัฒนาบริการดิจิทัลแบบเชื่อมโยง การใช้ดิจิทัลคาดการณ์สถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้นต่อโรงเรียนจากการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีดิจิทัล (Scenario Analysis) เป็นต้น

2. ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาด้านการบริหารบุคคล หมายถึง คุณลักษณะความรู้ ทักษะ ความสามารถและพฤติกรรมการแสดงออกของผู้อำนวยการโรงเรียนในการพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัลสำหรับครูผู้สอนและบุคลากรในโรงเรียน โดยวิเคราะห์จัดทำแผนการพัฒนา การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม และการประเมินการพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัล การใช้ดิจิทัลเพื่อการทำงานร่วมกันแบบ

ออนไลน์ในโรงเรียน การเป็นตัวอย่างในหลักปฏิบัติที่ดีด้านดิจิทัลการสร้างเครือข่ายของครูผู้สอนและบุคลากรในโรงเรียนที่มีการเชื่อมโยงข้อมูลและการทำงานข้ามหน่วยงานเพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมดิจิทัล การเสนอแนวทางและพัฒนากลยุทธ์ด้านงานบุคคลเพื่อประสิทธิภาพการทำงานแบบดิจิทัลและแบบเชิงรุก โดยเสริมทักษะดิจิทัลที่เหมาะสมกับบทบาทและลักษณะงานให้แก่ครูผู้สอนและบุคลากร การใช้ดิจิทัลในการวิเคราะห์ผลการปฏิบัติงานที่ส่งเสริมความก้าวหน้าของบุคลากร เป็นต้น

3. ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาด้านการบริหารวิชาการ หมายถึง คุณลักษณะ ความรู้ ทักษะ ความสามารถและพฤติกรรมการแสดงออกของผู้อำนวยการโรงเรียนในการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมสำหรับการจัดการเรียนการสอน การใช้โปรแกรมตัดต่อสื่อภาพเคลื่อนไหวในการสร้างสื่อดิจิทัล การใช้โปรแกรมดิจิทัลเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลการจัดการเรียนการสอนสำหรับงานสอนประจำ การจัดทำคลังข้อมูล (Data Warehousing) ให้พร้อมนำไปใช้และวิเคราะห์ต่อ เช่น คลังข้อสอบ การพัฒนานวัตกรรมดิจิทัลในการวัดผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน เป็นต้น

4. ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาด้านการบริหารงบประมาณ หมายถึง คุณลักษณะ ความรู้ ทักษะ ความสามารถและพฤติกรรมการแสดงออกของผู้อำนวยการโรงเรียนในการนำระบบดิจิทัลมาจัดทำประเมินงบประมาณของโครงการ การค่าใช้จ่ายในการนำโครงการดิจิทัลไปใช้ (Implementation Cost Estimation) การนำระบบดิจิทัลจัดทำรายจ่ายเพื่อเสนอของบประมาณโครงการ การใช้สูตรฟังก์ชัน เพื่อการคำนวณ การติดตามตรวจสอบงบประมาณในระหว่างดำเนินการโครงการ การประมาณการค่าใช้จ่ายและจัดทำรายจ่ายเพื่อเสนอของบประมาณในการบำรุงรักษาเทคโนโลยีดิจิทัล (Maintenance Cost Estimation) เป็นต้น

นอกจากนี้ สุกัญญา แซ่มซ้อย (2561) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า สำหรับการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสหรัฐอเมริกาได้กำหนดมาตรฐานชาติด้านการใช้เทคโนโลยีสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา 5 ด้าน ดังนี้

1. การมีวิสัยทัศน์ โดยผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องสามารถถ่ายทอดวิสัยทัศน์ร่วมกับการแลกเปลี่ยนวิสัยทัศน์กับบุคลากรอื่นๆ ได้ สามารถนำการพัฒนา การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี และการบูรณาการเทคโนโลยี เพื่อสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงในองค์กรและยกระดับความเป็นเลิศขององค์กรได้

2. การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้แบบโลกยุคดิจิทัล โดยผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องใช้เทคโนโลยีนวัตกรรมดิจิทัลอย่างสม่ำเสมอเป็นปกติ จนเกิดเป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้แบบโลกดิจิทัลในองค์กร โดยสนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้เรียนทุกคนได้เข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ดังกล่าวอย่างทั่วถึง

3. การปฏิบัติที่เป็นเลิศอย่างมืออาชีพ โดยผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้และนวัตกรรมอย่างมืออาชีพให้กับผู้เรียน โดยการเสริมสร้างพลังอำนาจให้กับครูผู้สอนและบุคลากรในการจัดการเรียนรู้ โดยใช้เทคโนโลยีนวัตกรรมดิจิทัลต่างๆ

4. การปรับปรุงอย่างเป็นระบบ โดยผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องสนับสนุนและส่งเสริมความเป็นผู้นำในยุคดิจิทัล และสามารถบริหารจัดการให้เกิดคุณภาพอย่างต่อเนื่องในองค์กรโดยใช้แหล่งข้อมูลสารสนเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สำหรับการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล

ทินกร บัวชู (2562) ได้ สรุปองค์ประกอบของภาวะผู้นำดิจิทัลที่สำคัญ ได้ดังนี้

1. การมีวิสัยทัศน์ (Visionary Leadership) ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีวิสัยทัศน์ สามารถแลกเปลี่ยนถ่ายทอดวิสัยทัศน์ หรือความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงองค์กรด้วยการพัฒนานวัตกรรม

ดิจิทัล และประยุกต์ใช้ดิจิทัลเพื่อยกระดับความเป็นเลิศขององค์กร การเข้าใจกลยุทธ์ที่สนับสนุนเป้าหมายจะเป็นการเพิ่มโอกาสในการแข่งขันขององค์กรด้วยนวัตกรรมดิจิทัล

2. การเป็นผู้ใช้งานดิจิทัลได้อย่างคล่องแคล่ว (Professional Practice) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องตระหนักกว่าจะต้องเป็นผู้นำในการใช้งานดิจิทัลได้อย่างคล่องแคล่ว เชื่อมั่นในการใช้เทคโนโลยี (Digital Native) สามารถจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้และนวัตกรรมดิจิทัลได้อย่างมืออาชีพ ออกแบบสถานที่ทำงานเพื่อช่วยสร้างบรรยากาศให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ และการเสริมสร้างพลังอำนาจด้วยเทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้ดิจิทัลต่างๆ

3. ความสามารถในการนำข้อมูลมาใช้ (Data Driven) ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถเรียกใช้ข้อมูลสารสนเทศได้อย่างอิสระ (Free flow of information) โดยนำมาใช้ได้อย่างไม่จำกัด ทำให้เกิดประโยชน์ในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับองค์กรตั้งแต่การทำงานประจำวัน การวางแผนกลยุทธ์ การบริหารจัดการคุณภาพอย่างต่อเนื่องโดยใช้แหล่งข้อมูลสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

4. ความเข้าใจในความรู้และทักษะความสามารถของคนในองค์กร (Talent Management) ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเข้าใจขีดความสามารถของคนในองค์กร จัดการและสร้างสมดุลของทักษะความสามารถของคนในองค์กรให้เหมาะสมกับสถานการณ์ สามารถจัดการกับปัญหาในการทำงาน การสร้างสรรค์นวัตกรรมดิจิทัลใหม่ การเป็นผู้ประกอบการ ความเป็นมืออาชีพในการทำงานตามแผนที่กำหนด การจ้างบุคลากรที่มีความรู้ความคิดเชิงนวัตกรรม

5. การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ในโลกดิจิทัล (Digital Age Learning culture) ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องสร้างสรรค์พลวัตในการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมดิจิทัลให้เป็นปกติในองค์กร จนเกิดเป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ในโลกดิจิทัลในองค์กรได้อย่างทั่วถึง ติดตามแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ให้โอกาสทดลองโครงการใหม่ๆ และมีความรวดเร็วในการตัดสินใจ

สรุปว่า ภาวะผู้นำดิจิทัล หมายถึง คุณลักษณะ ความรู้ ทักษะความสามารถในการนำพาบุคคลหรือองค์กรให้ก้าวผ่านความท้าทายและใช้ประโยชน์จากโอกาสที่เกิดขึ้นในยุคดิจิทัล โดยอาศัยความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้นำดิจิทัลจะต้องมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล การบริหารสถานศึกษาโดยใช้ข้อมูลสารสนเทศ การส่งเสริมให้นำเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนการสอน และการมีจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ สามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของเทคโนโลยี และมีทักษะในการสร้างแรงบันดาลใจให้ทีมงานร่วมกันสร้างสรรค์นวัตกรรมโดยมีองค์ประกอบสำคัญ มี ได้แก่

1. การมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีวิสัยทัศน์ และสามารถถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้ หรือจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นใหม่ๆ ระหว่างครูกับผู้บริหารที่นำไปกำหนดวิสัยทัศน์ดิจิทัลร่วมกัน ปรับปรุงวิสัยทัศน์ให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เข้าใจในเทคโนโลยีและกลยุทธ์ที่สนับสนุนเป้าหมายของสถานศึกษาในระยะสั้นและระยะยาว กำหนดภาระงานของบุคลากรให้เชื่อมโยงกับเป้าหมาย สร้างมาตรฐานเกณฑ์การวัดและประเมินผลการปฏิบัติงาน พร้อมกำกับติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานตามเกณฑ์และเป้าหมายของสถานศึกษาตามระยะเวลาที่กำหนด

2. การมีความรู้ดิจิทัลและสามารถใช้งานได้อย่างคล่องแคล่ว หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นผู้นำในการใช้งานดิจิทัลได้อย่างคล่องแคล่ว เชื่อมั่นในประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการใช้เทคโนโลยี สามารถจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ดิจิทัลได้อย่างมืออาชีพ สร้างบรรยากาศและแหล่งเรียนรู้ดิจิทัลต่างๆ ให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรในการจัดการเรียนรู้ โดยใช้เทคโนโลยีนวัตกรรมดิจิทัลต่างๆ

3. การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ดิจิทัล หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องสร้างสรรค์พลวัตในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างสม่ำเสมอ จนเกิดเป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้แบบโลกดิจิทัลในสถานศึกษา ติดตามแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ให้โอกาสทดลองโครงการใหม่ๆ และตัดสินใจรวดเร็วในการสนับสนุนและส่งเสริมการเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ดิจิทัลอย่างทั่วถึง

4. ความเข้าใจในความรู้และทักษะดิจิทัลที่หลากหลายของบุคคลในองค์กร หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเข้าใจขีดความสามารถทักษะดิจิทัลของบุคลากร จัดการและสร้างสมดุลของทักษะความสามารถให้เหมาะสมโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นสำคัญ สามารถจัดการกับปัญหาในการทำงาน ส่งเสริมการทำงานเป็นทีมดึงทักษะที่แตกต่างของแต่ละบุคคลมาสร้างสรรค์เทคโนโลยีดิจิทัลใหม่ๆ เพื่อนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา

5. การสื่อสารดิจิทัล หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษา ต้องมีทักษะการสื่อสารดิจิทัล ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการศึกษาในยุคดิจิทัล ผู้บริหารควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะดิจิทัลของตนเอง และส่งเสริมให้บุคลากรในสถานศึกษาได้มีส่วนร่วมในการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างสรรค์นวัตกรรมทางการศึกษาที่ตอบโจทย์ความต้องการของผู้เรียนในยุคดิจิทัล

6. การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ดิจิทัล หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาควรให้ความสำคัญในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ดิจิทัล ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในยุคปัจจุบัน เพื่อให้ผู้บริหารสามารถพัฒนาทักษะและความรู้ด้านดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง เครือข่ายการเรียนรู้ดิจิทัลนี้จะช่วยให้ผู้บริหารสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบ่งปันประสบการณ์ และร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการงานบริหาร

7. การบริหารจัดการดิจิทัลอย่างเป็นระบบ หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษา มีการบริหารจัดการดิจิทัลอย่างเป็นระบบ ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การออกแบบระบบ การเลือกใช้เทคโนโลยี การพัฒนาบุคลากร และการประเมินผล เพื่อให้สถานศึกษาสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและทันสมัย การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการบริหารจัดการจะช่วยให้การทำงานเป็นไปอย่างรวดเร็ว แม่นยำ และโปร่งใส นอกจากนี้ ยังช่วยให้ผู้บริหารสามารถเข้าถึงข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ

หลักปัญหา 3

คำว่า ปัญหา หมายถึง ความรู้แจ้ง ความรู้ชัด ความเข้าใจ ความรู้เท่าทันสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ปัญหาเป็นคำกลางๆ มีหลายชั้นหลายระดับ หลายประเภท เช่น (ก) โลภียปัญหา ปัญหาในชั้นเบื้องต้น ความฉลาดรอบรู้ในเรื่องการยังชีพในเรื่องต่างๆ ไปที่ยังเกี่ยวข้องกับเรื่องอย่างชาวโลก (ข) โลกุตตรปัญหา ปัญหาชั้นสูง ชั้นเหนือโลก ได้แก่ ชั้นที่เป็นมรรค ผล นิพพาน มีความฉลาดรอบรู้ในเรื่องการปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ได้ ส่วนปัญหาในทางพระพุทธศาสนา มีเป้าหมายอยู่ที่การทำลายดับอวิชชาและกิเลสอาสวะทั้งปวงที่เป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์ ทั้งที่เป็นส่วนตัวบุคคลและแก่ชาวโลก ฉะนั้น บุคคลผู้มีปัญหาในทางพระพุทธศาสนายกย่องว่าเป็นบัณฑิตคือเป็นพุทธะ แปลว่า ผู้รู้ รู้ความจริงอันประเสริฐว่า อะไรเป็นทุกข์ อะไรเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ อะไรเป็นความดับทุกข์ อะไรเป็นมรรคหรือวิธีปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ รู้แจ้งว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ประกอบด้วยตัวตน ผู้ต้นคือต้นจากอวิชชา ความไม่รู้อันเป็นรากเหง้าของ

กิเลสอาสวะทั้งปวง ผู้เบิกบานคือมีจิตบริสุทธิ์ผ่องใส ไม่เศร้าหมอง เพราะหมดสิ้นกิเลสอาสวะทั้งปวง ไม่ยินดี ยินร้ายต่ออารมณ์ต่างๆ ที่เป็นโลกธรรมซึ่งจรเข้ามากระทบจิตใจ (สุนันท์ เพ็ชรพิรุณ, 2548)

สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2556) ได้ตรัสไว้ว่า สัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบ ก็คือรู้จักกุศลมูลเหล่านี้ว่า ทุกๆ ข้อเป็นมูลเหตุของกุศลจริง สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบดังนี้ เป็นทิฐิคือความเห็นเป็นทศสนะคือความเห็น เป็นญาณะคือความรู้ หรือ เป็นปัญญาคือความรู้ ทั้งถึงที่จะต้องการเป็นขั้นต้นของทุกคนในโลก แต่ว่าจะได้สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบดังนี้ได้ ก็ต้องอาศัยความที่ใช้ปัญญาที่มีอยู่เป็นพื้นฐานในการประกอบปลูกปัญญาให้ยิ่งขึ้นไป ด้วยการฟังการเรียน อันรวมในคำว่า สุตะ ด้วยการคิดพิจารณา อันรวมเรียกว่า จินตา ด้วยการปฏิบัติอบรมต่างๆ ในข้อที่ฟังปฏิบัติอบรมนั้นๆ อันเรียกว่า ภาวนา และเมื่อได้ประกอบปฏิบัติปลูกปัญญา อบรมปัญญา เพิ่มพูนปัญญาในทางที่ถูกต้องอยู่เสมอ ก็ย่อมจะได้ปัญญาที่เป็นปัญญาถูกต้อง อันเรียกว่า สัมมปัญญา ได้สัมมาทิฐิคือความเห็นชอบดังกล่าว

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2557) ได้กล่าวว่า ปัญญา 3 คือ ความรอบรู้ รู้ทั่ว เข้าใจ รู้ซึ่ง แบ่งออกเป็น 3 ได้แก่ 1) สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิดสดับเล่าเรียน ปัญญาสืบแต่ปรโตโฆสะ 2) จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิดพิจารณา ปัญญาสืบแต่ โยนิโสมนสิการที่ตั้งขึ้นในตนเอง 3) ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการปฏิบัติบำเพ็ญ ปัญญาสืบแต่ปัญญา สองอย่างแรกนั้นแล้วหมั่นมนสิการในประดา สภาวธรรม และสุกฤษฎี ฌายุคิริ (2559) กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศตามหลักปัญญา 3 อันเป็นปัญญาที่ถูกพัฒนาด้วยการศึกษาเล่าเรียน การฟังการอ่านการคิดวิเคราะห์ และการสังเคราะห์ทดลองนำไปปฏิบัติจริง

การจัดการศึกษาก็เพื่อมุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพทักษะชีวิตของผู้เรียน การบริหารสถานศึกษาอันเป็นภาระหน้าที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้นำในการกำหนดนโยบายและวางแผนงานในการพัฒนาสถานศึกษาในทุกมิติ หากผู้บริหารได้นำเอาหลักพุทธธรรมคือ หลักปัญญา 3 (ที.ปา. (ไทย). 11/228/231) ซึ่งปัญญา หมายถึง ความรู้ทั่ว ปริชาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความเข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ดำเนินการทำให้ลุผลล่วงพ้นปัญหา โดยปัญญา 3 ประกอบด้วย 1) จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิดพิจารณา (ปัญญาจาก โยนิโสมนสิการที่ตั้งขึ้นในตนเอง) 2) สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการสดับเล่าเรียน (ปัญญาเกิดจากปรโตโฆสะ) 3) ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการปฏิบัติบำเพ็ญ (ญาณอันเกิดขึ้นแก่ผู้อาศัยจินตามยปัญญา หรือทั้ง สุตมยปัญญาและจินตามยปัญญานั้นแหละ ชะมิกเขมน์มนสิการในสภาวธรรมทั้งหลาย) (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559)

สรุปว่า หลักปัญญา 3 หมายถึง หลักปัญญา 3 เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมในการบูรณาการกับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อให้เกิดปัญญาเป็นทั้งความรู้รอบ รู้ทั่ว รู้ทั่วถึงเหตุถึงผล รู้สิ่งที่ควรทำควรเว้น ซึ่งมี 3 ประการ ได้แก่ 1) สุตมยปัญญา (รู้ฟัง) ปัญญาที่เกิดจากการฟัง การรับข้อมูลข่าวสารและการศึกษาเล่าเรียน ความรู้ความเข้าใจอันเกิดจากการฟัง อ่าน สนทนา เรียนรู้ก่อให้เกิดปัญญา ที่ส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ รวมถึงปัจจัยภายนอก คือ คู่มือ ตำรา สถานที่ สิ่งแวดล้อม องค์ความรู้ต่างๆ 2) จินตามยปัญญา (รู้คิด) ปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณา ความมีวิจารณ์ญาณ ความรู้ความเข้าใจทำให้เกิดปัญญาจากการคิดหาแนวทางนวัตกรรม หรือกิจกรรมที่ส่งเสริมหรือก่อให้เกิดกระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นเหตุเป็นผล 3) ภาวนามยปัญญา (รู้ทำ) ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติ ความรู้ความเข้าใจที่ก่อให้เกิดปัญญาจากการปฏิบัติ การกระทำกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนปฏิบัติ และเกิดความรู้ความเข้าใจได้ด้วยตนเอง

ภาวะผู้นำดิจิทัลตามหลักปัญญา 3 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา

บทบาทสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาและปรับปรุงโรงเรียนให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างเต็มที่ ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นปัจจัยหลักในการขับเคลื่อนโรงเรียนให้บรรลุเป้าหมายทางการศึกษา โดยต้องมีความสามารถในการบริหารจัดการที่หลากหลาย ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ บุคลากร และความสัมพันธ์กับชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางและนำพาโรงเรียนไปสู่ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ เหตุฉะนั้น การประยุกต์ใช้และการบูรณาการภาวะผู้นำดิจิทัลตามหลักปัญญา 3 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา การนำภาวะผู้นำดิจิทัลมาบูรณาการกับหลักปัญญา 3 ช่วยให้ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถบริหารจัดการองค์การทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างสรรค์นวัตกรรม และส่งเสริมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับยุคดิจิทัล โดยสามารถประยุกต์ใช้ในด้านต่างๆ ดังนี้

1. สุตมยปัญญา (รู้ฟัง) กับภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา 1) การรับรู้ข้อมูลข่าวสารและแนวโน้มเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาองค์กร 2) ศึกษาและติดตามแนวโน้มเทคโนโลยีทางการศึกษาจากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ 3) รับฟังความคิดเห็นจากครู นักเรียน และผู้ปกครองผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล เช่น ฟอรัมออนไลน์ หรือแอปพลิเคชัน 4) ใช้ระบบบริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศ (MIS) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลและนำมาประกอบการตัดสินใจ 5) อบรมและพัฒนาตนเองผ่านหลักสูตรออนไลน์เกี่ยวกับภาวะผู้นำดิจิทัล

2. จินตามยปัญญา (รู้คิด) กับภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา 1) การคิดวิเคราะห์และวางแผนเชิงกลยุทธ์ด้านดิจิทัลเพื่อพัฒนาสถานศึกษา 2) วางแผนกลยุทธ์การใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน เช่น การนำ AI หรือ VR มาใช้ในการศึกษา 3) สร้างนโยบายและแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรมในสถานศึกษา 4) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกจากระบบสารสนเทศทางการศึกษา เพื่อนำมาใช้ปรับปรุงการบริหารและการสอน 5) ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของนักเรียน

3. ภวานามยปัญญา (รู้ทำ) กับภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา 1) การลงมือปฏิบัติและสร้างนวัตกรรมเพื่อขับเคลื่อนสถานศึกษาในยุคดิจิทัล 2) นำแพลตฟอร์มดิจิทัล เช่น Google Classroom, Microsoft Teams มาใช้ในการบริหารจัดการการเรียนการสอน 3) ส่งเสริมการเรียนรู้แบบ Active Learning ผ่านเทคโนโลยี เช่น การใช้ Gamification หรือ Online Learning Platform 4) พัฒนาระบบ e-Portfolio สำหรับนักเรียนและครู เพื่อจัดเก็บและประเมินผลการเรียนรู้ 5) สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาและองค์กรด้านเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรมการศึกษา

สรุปว่า การบูรณาการภาวะผู้นำดิจิทัลกับหลักปัญญา 3 ช่วยให้ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถ รับรู้ข้อมูลและแนวโน้มใหม่ ๆ (รู้ฟัง), คิดวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ (รู้คิด), และลงมือปฏิบัติจริง (รู้ทำ) เพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน

บทสรุป

ภาวะผู้นำดิจิทัลตามหลักปัญญา 3 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง การที่ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการบริหารจัดการสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยหลักปัญญา 3 ประการ ได้แก่:

1. ปัญญาแห่งการรู้ (Cognitive Intelligence): 1) ความเข้าใจในเทคโนโลยีดิจิทัล: ผู้บริหารต้องมีความรู้ความเข้าใจในเทคโนโลยีดิจิทัลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอย่างลึกซึ้ง สามารถประเมินและเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาได้ 2) การวิเคราะห์ข้อมูล: ผู้บริหารต้องสามารถวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจและวางแผนกลยุทธ์ได้อย่างแม่นยำ 3) การเรียนรู้ตลอดชีวิต: ผู้บริหารต้องมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัล

2. ปัญญาแห่งอารมณ์ (Emotional Intelligence): 1) การสร้างแรงบันดาลใจ: ผู้บริหารต้องสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ครู นักเรียน และบุคลากรในสถานศึกษา ให้เห็นถึงประโยชน์ของเทคโนโลยีดิจิทัล และพร้อมที่จะปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง 2) การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ: ผู้บริหารต้องสามารถสื่อสารวิสัยทัศน์และแผนการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างชัดเจนและเข้าใจง่าย เพื่อให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง 3) การสร้างความร่วมมือ: ผู้บริหารต้องสามารถสร้างความร่วมมือและประสานงานกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในสถานศึกษาเป็นไปอย่างราบรื่น

3. ปัญญาแห่งการปฏิบัติ (Action Intelligence): 1) การวางแผนและการจัดการ: ผู้บริหารต้องสามารถวางแผนและจัดการการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในสถานศึกษาได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ 2) การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้: ผู้บริหารต้องสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ทั้งในด้านโครงสร้างพื้นฐาน อุปกรณ์ และการสนับสนุนทางวิชาการ 3) การประเมินผลและการปรับปรุง: ผู้บริหารต้องสามารถประเมินผลการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในสถานศึกษา และนำผลการประเมินมาปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สรุปดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ภาพผู้นำดิจิทัลตามหลักปัญญา 3 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- กัญญารัตน์ สุขแสน. (2563). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้านดิจิทัลของผู้บริหารโรงเรียนในเครือมูลนิธิ คณะ
เซนต์คาเบรียลแห่งประเทศไทย. ดุษฎีนิพนธ์ศึกษาศาสตร์ดุสิต. มหาวิทยาลัยรังสิต.
- กุสุมา ยี่ภู่. (2566). การบูรณาการภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตามหลักปัญญา 3 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา.
วารสารบรรณการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์, 4(1), 66–76.
- ทินกร บัวชู. (2562). ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา. วารสารครุศาสตร์สารมหาวิทยาลัยราชภัฏ
เพชรบุรี, 13(2), 285-294.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิโรจน์ สารรัตน์. (2555). ผู้บริหารโรงเรียน: สามมิติการพัฒนาวิชาชีพสู่ความเป็นผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพ.
ขอนแก่น: คลังน่านาวิทยา.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่
30. กรุงเทพมหานคร: ผลิธรรม.
- สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. (2548). ภาวะผู้นำ: ทฤษฎีและปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: วิรัตน์เอดดูเคชั่น.
- สุกฤษฎี มายศิริ. (2559). รูปแบบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศตามหลักปัญญา 3 ของโรงเรียนขนาด
เล็กสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. ดุษฎีนิพนธ์
พุทธศาสตร์ดุสิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุกัญญา แซ่ม้อย. (2561). การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุนันท์ เพ็ชรพิรุณ. (2548). การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการพัฒนาปัญญาตามธรรมชาติของพุทธทาสภิกขุ.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Sheninger, E. (2014). Digital Leadership: Changing Paradigms for Changing Times. Thousand
Oaks. CA: Corwin Press.